

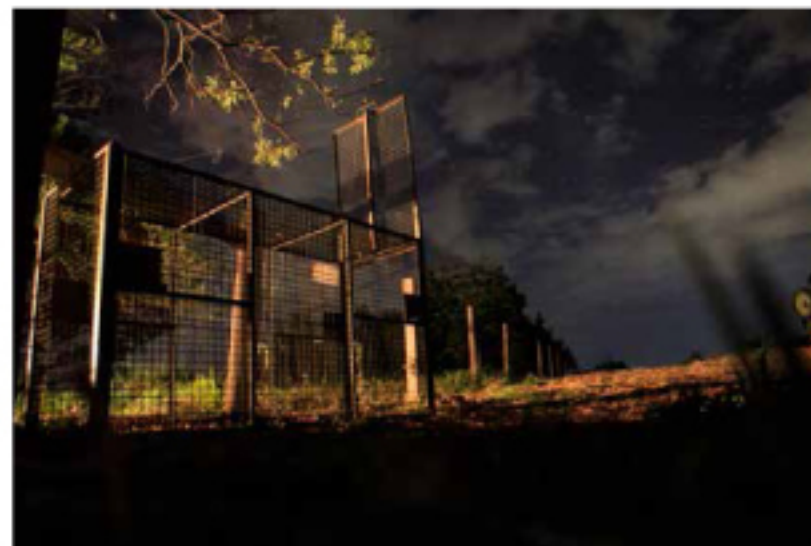
OPERATIE MANENWOLF

De cerrado, een savanne-achtig gebied in het westen van Brazilië vormt het kerngebied van de bedreigde manenwolf. Omdat elke dag duizenden hectares verdwijnen door ontbossing, landbouw en veeteelt wordt dit inheemse dier steeds verder naar de randen van de steden gedrukt, waar hij in een surrealistisch landschap probeert te overleven. Fotojournalist Marielle van Uiterlinden reisde mee met een groep biologen en dierenartsen.

TEKST EN FOTOGRAFIE
MARIELLE VAN UITERT

Het is zover. Een team biologen en dierenartsen vertrekt twee weken naar de Braziliaanse cerrado om zoveel mogelijk manenwolven te onderzoeken en hartslagmonitordevices te implanteren om de stressniveaus die een door mensen gedomineerde omgeving met zich meebrengen in kaart te brengen. Voor het eerst in de geschiedenis wordt gemeten hoe menselijke activiteiten het hart en andere fysiologische aspecten van de gezondheid beïnvloeden die verband houden met cardio functioneren. De uitkomst zal waarschijnlijk aangeven dat de stressniveaus van wolven in landbouwgebieden hoger zullen zijn dan die van wolven die in een nationaal park leven. Naast stress, die van invloed is op de voortplanting en uiteindelijke overleving van de soort, vormt schurft – waarschijnlijk overgebracht door de huishond – een serieuze bedreiging voor het voortbestaan van de manenwolf. ➤

De kooien om de manenwolf te vangen worden geïnstalleerd.

In het pikkedonker rijden we samen met bioloog dr. Rogério Cunha de Paula – programmacoördinator van CENAP (The National Research Center for Carnivores Conservation) binnen ICMBio (Instituto Chico Mendes for the Conservation of the Biodiversity, een agentschap van het Braziliaanse ministerie van Milieu – die al 25 jaar onderzoek doet naar de manenwolf en zijn collega Ricardo Pires Boulhosa (Institute for the Conservation of Neotropical carnivores) door de stoffige suikerrietplantages ten noordoosten van São Paulo met twee kooien stevig vastgebonden achter op de pick-up.

We zien geen hand voor ogen en zijn in no time

verdwaald in het hoge riet. Gelukkig heeft Rogério gps en worden de kooien met de cameravalen nog netjes voor middernacht geïnstalleerd. De speciaal op maat gemaakte gevaartes worden met uiterste nauwkeurigheid boven op een berg geplaatst die uitkijkt over de gemeente São José do Rio Pardo. De hoogspanningskabels vormen geen obstakel voor de inmiddels gelauwerde wolven die met kip, bacon en sardientjes de kooi in worden gelokt.

Primeur

Met finesse en geholpen door jarenlange ervaring maakt Rogério de inkeping in het hout iets dieper zodat het draadje dat eraan bevestigd is de drukplaat optimaal laat functioneren als de manenwolf de kooi met zijn lange poten heeft betreden. De eerste stappen voor een succesvolle exercitie zijn gezet. Samen met Cassandra Vugts zal ik een groep onderzoekers twee weken in het veld volgen waarbij we getuigen mogen zijn van de eerste hartslagmonitordevice die zal worden geïmplanterd en die een schat aan informatie op zal leveren.

De volgende ochtend staan de twee andere teamleden al in de startblokken om de eerste kooien te inspecteren. Rosana Nogueira de Moraes, senior-onderzoeker aan het Smithsonian National Zoo and Conservation Biology Institute leidt het hartmonitoringonderzoek en is druk bezig om alle steriele instrumenten in de pick-up te laden. Flávia Fiori, de via Pró-Carnívoros verantwoordelijke dierenarts voor de expeditie, vult de enor-

In de kooi staat een prachtig exemplaar van de manenwolf, de wolf die geen echte wolf is, maar eerder op een vos met lange poten lijkt

me hoeveelheid materiaal aan met een doos reageerbuizen en medische kledingsetjes. Vanuit de verte ontwaar ik bij een kippenfarm een groepje nieuwsgierige toeschouwers. Zal het waar zijn? In de kooi staat een prachtig exemplaar van de manenwolf, de wolf die geen echte wolf is, maar eerder op een vos met lange poten lijkt. Ik sta oog in oog met dit prachtier: de grootste wilde hondachtige die alleen in Zuid-Amerika voorkomt. De wolf die normaal gesproken fruit en knaagdieren op het menu heeft staan, heeft dit keer een uitstapje gemaakt naar een kippenfarm. De boeren in de buurt die niet de juiste voorzorgsmaatregelen hebben getroffen tegen deze kippendief lijden aanzienlijke verliezen. Een boer heeft in een paar weken tijd vijfhonderd kippen verloren aan de manenwolf. Alhoewel hij er maar een paar opeet, sterft het merendeel aan acute stress. Ricardo zal later met de boeren gaan praten om naar geschikte oplossingen te zoeken.

Lupe

Rogério en Flávia lopen naar de kooi waar 'Lupe' krachtige geluiden maakt. Ik begrijp haar wel, ze heeft ergens in de buurt welpen zitten waar ze naartoe wil. Het geluid reikt ver in het bergdal waar zich inmiddels al een flink groepje omstanders heeft verzameld. Het is heet en het stikt van de muggen en andere insecten. Niet echt ideale omstandigheden om een operatie uit te voeren. Rogério en zijn team besluiten Lupe te verdoven en zo snel mogelijk naar een andere plek te vervoeren, ietsje verderop, weg van de insecten.

Terwijl Rogério haar af probeert te leiden, injecteert Flávia aan de andere kant van de kooi het slaapmiddel en laten haar daarna met rust. De verdoving begint te werken. Lupe begint te gapen en gaat langzaam liggen. Flávia houdt de

Een manenwolf doet zich tegoed aan een lekkere snack.

tijd met uiterste precisie in de gaten als ze Lupe voorzichtig op de achterklep van de pick-up laden en het konvooi op weg gaat. Er was in de tussentijd nog mooi even tijd om haar gewicht te meten en voor we met onze ogen kunnen knipperen zijn we op de nieuwe stek beland, hemelsbreed een paar honderd meter verwijderd van de kippenfarm. Hier is geen mug te bekennen.

Vanachter een boom kijkt een jongen schichtig rond. Nieuwsgierig vraagt Cassandra waarom hij niet dichterbij wil komen. Vol emotie vertelt hij dat hij vanochtend vlak bij aan het vissen was toen er opeens een groot beest op lange poten voorbij kwam lopen. Hij wist niet wat voor dier het was en zette het in paniek op een rennen. Hij heeft zich in een oud gebouwtje verscholen totdat het veilig voelde. Het hele team moet lachen om het verhaal en ze vertellen hem dat het hele schuwe, zachtmoedige dieren zijn waar een mens niets van te vrezen heeft.

Terwijl Rogério en Ricardo een tent opzetten om de ingreep zo stofvrij mogelijk te maken, gaan Rosana en Flávia aan de slag. Lupe wordt op de kooi getild zodat er bloedmonsters kunnen worden genomen en de hartslag kan worden gemeten. Voor Rosana is dit een spannende dag want zij zal voor het eerst in de geschiedenis het eerste hartdevice in een manenwolf implanteren. Het Smithsonian Institute zet wetenschap en onderzoek in om bedreigde diersoorten in het wild te behouden. Hartslagmeters worden bij mensen al tijden gebruikt, maar vandaag ➔

Boeren nemen maatregelen tegen de manenwolf, maar wel op een diervriendelijke manier.

wordt ie bij een manenwolf ingebracht. Rosana vertelt dat het de negatieve effecten van de omgeving op hartritmes meet en onderzoekt hoe menselijke verstoring de hartslag beïnvloedt. Hierdoor kunnen ze het risico op negatieve langetermijneffecten op de gezondheid van individuen en populaties van de bedreigde manenwolf beoordelen. Uiteindelijk willen ze stressbeperkende, gezonde omgevingen creëren. Als ik om me heen kijk, zie ik nog weinig cerrado, maar een lappendeken aan landbouw en vee-teelt. Naast enorme suikerrietplantages liggen de koffievelden met daartussen kaalgeslagen stukken grond. Als je dit optelt bij de houtkap in de Amazone en het Atlantisch regenwoud, dan is het niet verwonderlijk dat manenwolven steeds verder teruggedrongen worden in een gefragmenteerd *man made labyrinth* waaruit ontsnappen niet mogelijk is.

Vlekkeloos en steriel

Rogério kolft wat moedermelk af in een reageerbuisje, neemt haar afmetingen op en verzamelt haren, urine en speeksel die voor onderzoek naar CENAP gaan. Rosana checkt ondertussen haar apparatuur en volgt zo nauwgezet de hartslag van haar eerste patiënt. Alles verloopt vlek-

Herplaatsen is geen optie omdat manenwolven erg gehecht zijn aan de omgeving en ze paartjes vormen voor het leven

keloos en steriel als ze het hartdevice net onder de huid inbrengt. Iedereen is stil als er bij Rosana een tevreden glimlach verschijnt. Het eerste hartmonitordevice bij een manenwolf is een feit. Teverden snijdt Rogério kleine reepjes reflectiemateriaal af om op de gps-tracker te plakken. Dit moet aanrijdingen zoveel mogelijk voorkomen.

De jongen die het schouwspel nog steeds gadeslaat, wordt door het team erbij gehaald en mag op de foto met een slaperige Lupe. Hij krijgt ook nog een presentje mee: de lege huls van het hartmonitorapparaat.

De spullen worden weer achterop de pick-ups geladen en Lupe wordt voorzichtig in de kooi gelegd die in de schaduw onder een boom staat. Hier kan ze rustig wakker worden terwijl wij koffie gaan drinken bij de landeigenaar. Gastvrij worden we ontvangen in een grote koloniale boerderij waar de vrouw des huizes verrukt vertelt over haar liefde voor de manenwolf. Ook geeft ze een lofzang over het werk dat Rogério en zijn team verrichten. Ze benadrukt het belang van de gesprekken die zij voeren met de lokale boeren om alle neuzen dezelfde kant op te krijgen en vooral te houden.

Ricardo legt uit dat die gesprekken, die hij samen met Rogério voert, essentieel zijn voor het behoud van de manenwolf. In verder gelegen gebieden checken de boeren de kooien elke dag en geven dit direct aan het team door als er eentje in zit. Helaas blijken er steeds meer wolven met schurft voor te komen in het gebied rond São Paulo, wat vermoedelijk niet alleen door honden wordt overgebracht, maar ook door stress kan worden getriggert. Alleen dit jaar al werden zes nieuwe wolven met schurft op cameravallen in de buurt vastgelegd. Het team worstelt nu om ze te vangen, te onderzoeken en ze de ideale behandeling te bieden. Rogério en Ricardo proberen de boeren zover te krij-

gen dat ze zelf verantwoordelijkheid voelen voor de wolf en zijn omgeving. Herplaatsen is namelijk geen optie omdat manenwolven erg gehecht zijn aan de omgeving en ze paartjes vormen voor het leven.

De boeren waar Rogério inmiddels mee samenwerkt, werken bijvoorbeeld mee door niet gelijk alle suikerriet tegelijk te oogsten, maar bepaalde percelen nog even intact te laten zodat de wolf nog wat beschutting heeft. Met andere boeren heeft hij afspraken gemaakt om het vee op bepaalde stukken land in bepaalde periodes te weren, aangezien er dan rijpe wolfappels (*frutido-lobo*) aan de Lobeira-boom groeien, een van de lievelingshapjes van de manenwolf.

Rogério neemt ons mee naar zo'n boom waar hij zijn cameraval wil checken. Hier wordt duidelijk dat de koeien die hier grazen een groot obstakel vormen. Hij heeft ditmaal geen enkele wolf op zijn camera en zal met de boer aan tafel gaan zitten. Dit is namelijk het kerngebied van Ricco, een manenwolf met schurft die dol is op dit fruit, maar bang is voor deze uit de kluiten gewassen koeien.

Ricco de kippendief

De volgende ochtend blijkt Ricco in een van de kooien te zitten. Op de cameraval gaan we terug

Na een verdoving wordt deze manenwolf grondig onderzocht.

in de tijd en zien we hem de kooi betreden en lekker smikkelen van de kip en de bacon waarna de achterkant sluit. Hij is dit spelletje inmiddels jarenlang gewend en weet dat Rogério hem de beste kip geeft. Hij is al voorzien van een gps-tracker, maar dit keer krijgt hij ook een hartmeter in ruil voor alle kip.

Ricco doet met zijn kale plekken en lange poten de Engelse term *fox on stilts* (vos op stelten) alle eer aan. Hij wordt verdoofd en krijgt medicatie toegediend om zijn schurft te behandelen. Over drie maanden zal het volledig verdwenen zijn.

Ricco is verslaafd aan kip en door zijn schurft verzwakt. Het is voor het team dan ook geen verrassing dat hij bijna elke dag in de kooi belandt. Een slimme wolf die op deze manier zijn kostje – zonder veel energie te verliezen – bij elkaar sprokkelt. Hij wordt dan ook elke dag direct weer in vrijheid gesteld met een volle pens.

In de loop van de week vinden we talrijke sporen in het rode zand van de suikerrietplantages waar moeder Mika en haar mannetje Picco dag en nacht in touw zijn om hun kroost te voeden. Naast de gevaarlijke wegen die het gebied doorkruisen, moeten de wolven alert zijn om geen ziektes op te lopen via huisdieren of door poema's te worden verscheurd. De afdrukken staan nog vers in het zand en verderop ligt een keutel. Een geduchte vijand van de wolf die het al een paar keer met de dood heeft moeten bekopen. Door al het rode stof zien we in eerste instantie niet dat er weer een wolf in de kooi zit. In een boompje naast de kooi observeert een nieuwsgierig Marmoset-aapje het vreemde schouwspel. Het is Mika, een inmiddels oude vertrouwde wolf van Rogério.

Terwijl het team de onderzoeken verricht, blijkt uit de camerabeelden die we later uitlezen hoe hecht de familieband is. Tijdens de onderzoeken wijkt Picco geen seconde van de zijde van zijn welpen. ➤

De manenwolf op de Braziliaanse cerrado.

Serra da Canastra

Na twee weken stoffig maar dankbaar veldwerk, verruilen we het labirint voor de echte cerrado. Onze gids Marcello, die eveneens bij het project van Rogério betrokken is, neemt ons in zijn Landrover mee naar nationaal park Serra da Canastra. Hier leeft de grootste populatie aan manenwolven van Zuid-Amerika, naar schatting zo'n tweehonderd.

Onze ogen moeten wennen aan het donker want het is pas 04.00 uur als Marcello een reuzemiereneter ontwaart. Het zal niet de laatste zijn die we op ons netvlies krijgen. Na een paar uur rijden is het ons al duidelijk dat dit park een schat aan flora en fauna herbergt. Er komen hier dieren voor die nergens anders floreren zoals de reuzemiereneter, het gordeldier en de manenwolf. We speuren over de uitgestrekte graslanden en vinden uitwerpselen van de wolf, maar hem zelf spotten is erg lastig. Als we het park verlaten, wijst Marcello ons op eeuwenoude ruïnes. Ver na die tijd, in 1979, moesten de boeren hier vertrekken om er een nationaal park van te maken. Het was de omgekeerde wereld waardoor de wolf goed kon floreren.

De volgende dag gaan we weer vol goede moed op pad. Het is snikheet, maar de zuidelijke kuifcaracara heeft daar geen last van, met zijn vleugels in de wind. Ik besluit terug te rijden naar de plaats waar we veel uitwerpselen hebben gevonden als ik plotseling een gordeldier het droge gras in zie duiken.

De zon schuift steeds verder op naar beneden en

verspreidt een prachtige rode gloed over het landschap. Opeens ziet Marcello de aplomadovalk laag in een boompje zitten. Nu is het opletten geblazen want de valk en de manenwolf jagen vaak samen. Als een gek verwissel ik mijn objectief om hem dichterbij te halen, als ik van achter de Landrover plotseling oog in oog sta met een manenwolf. Ik sta stokstijf terwijl hij elegant fruitbolletjes blijft zoeken en zich niks van mijn aanwezigheid aan lijkt te trekken. Zijn vacht glanst in de schemering. Met zijn fonkelende ogen loopt hij langs de Landrover en keurt ons geen blik waardig. Hij heeft een oortag en een halsband om en blijkt een bekende te zijn. Het is Larápio, een wolf die door Rogério en zijn team al een tijd gemonitord wordt en steeds eten en zelfs motorhelmen steelt van de bewakers. Gelukkig kunnen ze erom lachen, maar dat gold niet voor de kippenboeren die aan de

Zijn vacht glanst in de schemering. Met zijn fonkelende ogen loopt hij langs de Landrover en keurt ons geen blik waardig

buitenranden van het park woonden. Hun kippen vonden vroeger gretig aftrek onder de wolven waardoor ze massaal bejaagd werden. Om dit een halt toe te roepen heeft Rogério en zijn team toentertijd een project opgezet om samen met de lokale boeren wolfwerende kippenhokken te bouwen en hun perceptie van de wolf te veranderen. Tussen 2007 en 2015 zijn er in totaal honderdvijftig kippenrennen gebouwd op boerderijen die grenzen aan het park. Sindsdien zijn de gemoederen stevig bedaard en zijn ze in Canastra inmiddels zelfs blij met de manenwolf. Het toerisme levert deze bergketen in het centrale zuiden van de Braziliaanse staat Minas Gerais natuurlijk de nodige duiten op.

Neogotisch klooster

De bodem van onze portemonnees begint ook in zicht te komen, dus wordt het tijd om onze biezen te pakken en richting een 17de-eeuws neogotisch klooster te vertrekken waar je de manenwolf met een beetje geluk van dichtbij kunt zien. Het wordt ook wel de Maned Wolf Monastery genoemd waar elke avond tijdens de schemering de wolven komen eten van de bak met fruit en vlees dat de kloosterlingen voor ze achterlaten op de binnenplaats van de kerk.

Dit bijzondere gebruik stamt uit de vroege jaren tachtig toen monniken ontdekten dat hun voedselresten elke avond uit de vuilnisbakken werden gevist. Het was elke ochtend een grote puinhoop totdat een monnik bedacht om bij de vuilnisbakken te posten om te kijken wie de dader was. Toen hij voor het eerst oog in oog stond met dit bijzondere dier, besloot men voortaan elke avond de restjes vlees buiten te leggen. Deze traditie is tot op de dag van vandaag in stand gehouden.

Als de schemering inzet en de laatste mensen hun gebed hebben gedaan, loop ik met mijn camera naar het beeld van de maagd Maria en neem het prachtige klooster, dat volledig

De leefomgeving van de manenwolf.

opgaat in de natuur, vredig in me op. Ik kan me voorstellen dat het hier goed toeven is voor de wolf. Alert loop ik terug richting de trap want ik wil helemaal klaar zijn voor mijn ontmoeting als ik plotseling achterom kijk en op zo'n honderd meter afstand een wolf zie lopen in het daglicht. Ik ben de enige hier en twijfel geen seconde. Ik leg hem vast op de gevoelige plaat. Met zijn aparte loopje verdwijnt hij weer in het dichte struikgewas.

Cassandra heeft zich met haar videocamera bij me gevoegd als de wolf wederom een kijkje komt nemen. De zon is al bijna onder, maar schijnt nog net een beetje licht over haar prachtige kop. Wat een genot om er eindelijk een te zien zonder oorchips of trackers.

Als dan uiteindelijk het dienblad met voedsel op de binnenplaats wordt gezet, duurt het niet lang voordat de eerste wolf zich laat zien. Hij is duidelijk heel waakzaam en schuw, maar zijn honger wint het als hij een flinke hap neemt en de binnenplaats weer snel verlaat. Na een tijdje komt er weer een wolf, ditmaal zijn vrouwtje, die net zo schuw, maar kordaat een stuk fruit meeneemt.

We blijven de hele nacht op om stil in een hoekje elke beweging in ons op te nemen en niets van dit bijzondere schouwspel te missen. Uiteindelijk zien we de volgende dag zelfs hun twee welpen en gaan we op sporenonderzoek uit in het gebied waar we naast uitwerpselen helaas geen glimp meer van hem op mogen vangen. Maar onze voldoening is er niet minder om. Op deze bijzondere plaats wordt al decennia bewezen dat mens en wolf in harmonie samen kunnen leven. ✱